

JOSEP ORTIZ

«Volia que, en girar l'últim full, el llibre afectés la vida del lector»

L'enginyer i informàtic Josep Ortiz (Barcelona, 1967) porta una de les novel·les més interessants de la temporada, 'L'artefacte' (Edicions de 1984, 2022), que explica la història d'amor d'un dels constructors de la bomba atòmica i una infermera alemanya. Dos personatges ficticis molt ben incorporats dins de les històries molt reals —i molt ben documentades— de l'ascens del nazisme, la Segona Guerra Mundial i el Projecte Manhattan. Una narració intensa amb una estructura juganera.

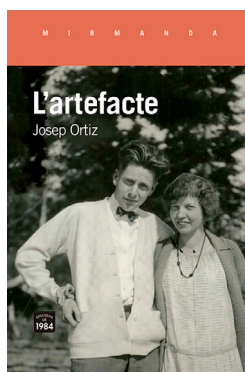
Per Àlex Milian / @alexmilianbeser

Vostè és enginyer, treballava d'informàtic i escriu una història d'amor que explica molt bé la construcció de la bomba atòmica. Què va ser primer? La fascinació per la bomba o les ganes d'escriure?

—Primer, les ganes d'escriure. Jo soc informàtic, però molt tastaolletes. M'agrada la literatura, la història, la psicologia, la física... I com que m'agrada molt llegir em vaig plantejar —com imagino que fan molts lectors— si seria capaç d'escriure una novel·la. Quan no tenia tema ni res. Fa molts anys. T'estic parlant de fa 18 o 20 anys. Pensava que era una idea de bomber i m'hi vaig posar sense dir-ho a ningú. Jo tenia una feina molt exigent, que m'ocupava moltes hores, i tres nens petits que en aquella època devien tenir 6, 4 i un anyet, i no tenia temps...

—Era gairebé irresponsable posar-se a escriure...

—Sí, però ho vaig començar a provar. Pensava que d'aquí no en sortiria res, però volia provar-ho. Em va agradar i, durant el procés de documentació m'ho vaig passar pipa i em vaig anar enganxant.

Però ha estat a poc a poc i durant 18 anys. I no ho sabia ningú excepte la meva dona, amb la qual vaig pactar que els divendres a la tarda eren la meva estoneta: jo me n'anava a la biblioteca i anava fent.

—Al llibre barreja una història d'amor, molt ben narrada per un dels seus protagonistes, amb la història del nazisme, la persecució dels jueus, el disseny i construcció de la primera bomba atòmica i els seus efectes sobre Hiroshima. Aquesta novel·la també és un artefacte perquè tot tingui més ona expansiva?

—Un dels més objectius, quan vaig començar a escriure, és que el lector, quan acabés l'última pàgina, sentís que la novel·la havia afectat la seva vida, que el portés a reflexionar sobre ell mateix, sobre com s'ha muntat la seva identitat, sobre com veu el seu passat, fins a quin punt és real o no...

—És clar que la història d'amor reforça els efectes del que explica sobre la bomba atòmica i els seus efectes i viceversa: els efectes de la bomba reforcen el drama de la història d'amor.

—M'agrada molt que diguis que és una història d'amor, perquè normalment tothom posa el focus en la construcció de la bomba i en Hiroshima, però mira la portada: jo vaig insistir molt a l'editorial que, si us plau, la portada fos així, perquè és una història d'amor.

—Tanmateix, la història del protagonista —que col·labora en la construcció de la bomba i totes les seues conseqüències—, vol donar més intensitat a aquesta història d'amor?

—El que tenia al cap és que fos una història d'amor en la qual els dos protagonistes fossin separats per la Segona Guerra Mundial i no es trobessin fins 25 anys més tard, quan ja són grans, quan la seva vida ja ha passat. Això em semblava molt suggeridor: que, per una banda, tinguin la sensació d'haver perdut la vida, haver perdut l'amor que tenien, però, per una altra banda, enca-

→ ra tenen 67 anys i un futur al davant. I als 67 anys es pot començar una vida nova.

—La novel·la demostra un coneixement profund del funcionament i la construcció de la bomba, de les conseqüències que va tenir a Hiroshima, però també que s'ha documentat molt sobre la història de la Segona Guerra Mundial i sobre psiquiatria.

—La primera idea era que seria interessant posar-se en la pell d'un d'aquells científics que van construir les bombes atòmiques: pel dilema moral que representa per a un científic participar en una arma que destruirà ciutats i matarà persones innocents.

—El personatge protagonista no és real, però s'inspira en un grup de físics hongaresos que van ser fonamentals en la construcció de la bomba atòmica —tot i que no siguen molt coneguts pel gran públic. Per què aquest perfil?

—Quan vaig decidir escriure sobre la construcció de la bomba atòmica, vaig començar el procés de documentació i també em vaig sorprendre de trobar aquests científics hongaresos, tots jueus, tots molt brillants, que havien estudiat a Alemanya, que havien hagut de fugir d'Alemanya i que van acabar a Los Àlamos, al laboratori on es van construir les primeres bombes. I van ser fonamentals. Segurament, sense ells, les bombes no haurien arribat a temps; s'hauria acabat la guerra abans d'aconseguir-ho.

—I per què el seu protagonista pertany a aquest grup? Segurament, la història hauria estat més senzilla —no dic més interessant— si haguera estat un jueu alemany, com n'hi ha d'altres.

—Sí, però em vaig trobar un personatge històric que em va fascinar, que és en Leó Szilárd, el qual protagonitza un moment extraordinari. És el 1933, és a dir, sis anys abans de la guerra. Ell està a Londres, ja ha hagut de fugir d'Alemanya i preveu que hi haurà una guerra. Això el preocupa. En aquest context, hi ha una conferència a Londres d'Ernest Rutherford (el principal coneixedor del nucli de l'àtom en aquell moment). Aquell dia Szilárd no es troba bé i no hi pot anar. Però l'endemà llegeix a la premsa una entrevista amb Rutherford. Li pregunten sobre la possibilitat de treure energia del nucli atòmic i ell diu que no, que això és impossible, que són bajanades. I això provoca una reacció en Szilárd. Com és possible, es demana, que un científic pugui dir que és impossible. Aleshores Szilárd es concentra amb aquest problema i descobreix una manera d'extreure l'energia del nucli atòmic. De seguida, s'horroritza perquè pensa que seria la gènesi de bombes d'una potència horrible. Llavors té el dilema de publicar el descobriment i guanyar prestigi o callar per evitar que aquestes idees arribin als científics alemanys i Hitler se n'aprofiti. Llavors no publica la seva teoria; se la guarda per

ACN

a ell. Com tampoc té un laboratori ni diners per fer investigació, no fa res durant anys. Però, després, serà ell qui aconsegueix que Roosevelt iniciï el projecte atòmic nord-americà. Sempre s'ha dit que el projecte comença quan Einstein envia una carta a Roosevelt advertint-lo de la possibilitat de construir bombes atòmiques. I és cert. Però qui va demanar a Einstein que enviés la carta, i qui la va escriure, va ser Leó Szilárd.

—El fet que el protagonista siga hongarès i estigui exiliat al Regne Unit durant la guerra us permet descriure un altre fet insòlit, com és l'expulsió de persones com ell (hongarès i jueu que havia treballat a Alemanya) del Regne Unit. Això fa que un dels capítols més sorprenents siga la deportació de refugiats alemanys, hongaresos, comunistes de diversos orígens, etc.

—Sí, Hongria estava alineada amb Alemanya i el protagonista, que ha treballat a Alemanya, passa a ser sospitós a pesar de ser jueu. En el procés de documentació vaig trobar aquesta història i la vaig haver d'incloure. M'he hagut de refrenar molt, perquè, amb la documentació, vas trobant moltes coses interessants, però al final em vaig dir: "T'has de centrar en la part de la història dels teus protagonistes i explicar només aquella que els afecta". No pots anar sumant coses.

—És que, a més a més, els han de deportar al Canadà i els porten a Austràlia en un viatge duríssim...

—Aquesta és una història real. La vaig conèixer de rebot llegint la biografia d'un químic i després hi vaig aprofundir. Però la història del vaixell que els diuen que va al Canadà i acaba a Austràlia.

—L'estructura també és un engranatge complex. D'una banda, una narració en primera persona del físic hongarès András Eber en present, que explica que està escrivint un diari sobre el passat en segona persona (dedicat a Ari), i els capítols d'aquest diari intercalats en la història. A més d'un petit diari d'un altre personatge, al final. Des del començament ho va voler escriure així?

—No, no. A la primera versió que vaig escriure no se sabia que Ari era viva fins al final de la novel·la. Però em vaig adonar que aquest efecte sorpresa no funcionava, no m'agradava. A més, em semblava que si el personatge d'Ari ja sortia al començament de la novel·la feia guanyar interès...

—Clar, així crea suspens al voltant de les raons per les quals el protagonista no està amb ella.

—Exacte. Aleshores vaig decidir canviar tota l'escriptura i que en el primer capítol ja se sabia

que Ari era viva i que el narrador pensava que era morta i se l'acaba de trobar 25 anys després de la guerra. Com que havia de parlar del passat del protagonista i també de la investigació posterior, se'm va acudir aquesta estructura: ell primer escriu unes memòries i després fa aquest diari a Ari, de manera que li pot posar entremig els capítols de les memòries que havia escrit abans. Em feia por una cosa...

—Quina?

—Les novel·les on s'alternen dues històries paral·leles que finalment conflueixen, si no estan molt ben fetes, em cansen una mica. Jo volia, tot i que hi hagués dues línies de narració, que semblés una única línia, que quan afegís un capítol de les memòries fos justificat; que no hi hagués un trencament amb el capítol anterior. Volia que tot anés fluïnt...

—De fet, això també li ha permès fer un joc metaliterari molt actual. Com quan escriu: "I si no ho havia sabut explicar prou bé, en les memòries? I si no havia quedat prou clar que Hitler era un criminal i que no teníem cap més alternativa que construir la bomba?"

—Sí, ell té l'interès d'anar-li mostrant a Ari totes les memòries que ha escrit, en part perquè vol que Ari vegi que ell estava una mica influenciat per la seva necessitat de justificar Hiroshima. Quan es retroben, ell li vol obrir el cor i la seva manera de fer-ho és ensenyar-li les memòries. "Perquè vegis quin era l'András de fa uns mesos, abans de trobar-me amb tu".

—Un factor clau en la novel·la és que el protagonista narrador no recorda una part de la seva vida. Primer no n'és conscient; després se n'adona. L'amnèsia és la malaltia que més joc dona a la literatura i el cinema?

—Sí, tens tota la raó. Buscant com crear una intriga a la primera part de la novel·la, se'm va ocórrer aquest recurs, tan utilitzat com dius, que és el de l'amnèsia. Com volia que András pensés que Ari havia mort durant la guerra —i ho pensés durant 25 anys—, necessitava aquesta amnèsia.

—Com a recurs, funciona molt bé i és creïble dins de la història. A més, li afegeix intriga, un suspens mantingut al llarg de la novel·la.

—Sí, i em permet moure el personatge a investigar per Budapest i Berlín per entendre què va passar al final de la guerra, que ell no pot recordar.

—Aconsegueix retratar un personatge que s'està autoenganyant durant bona part de la novel·la. Això té molt mèrit.

—Hi ha una novel·la que m'agrada molt, *El que resta del dia*, de Kazuo Ishiguro, que també retrata una persona que va explicant el seu passat i es va autoenganyant. No em vull posar a l'alçada de Kazuo Ishiguro, però quan escrivia no n'era conscient. Va ser quan la vaig rellegir que vaig veure que el meu personatge fa com el majordom d'*El que resta del dia*. Va ser inconscient. ●